

Функціонування і розвиток механізмів державного управління
УДК 351/354

Кириченко Тетяна Ярославівна

*аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Полтавського державного аграрного університету*

Kyrychenko Tetyana

Graduate Student of the

Department of Public Administration and Management

Poltava State Agrarian University

**МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ
ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В
УКРАЇНІ**

**METHODOLOGICAL ASPECTS OF ASSESSMENT OF STATE
SUPPORT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN
UKRAINE**

***Анотація.** Стаття відображає результати дослідження, спрямовані на удосконалення методики оцінювання державної підтримки малого та середнього підприємництва в Україні. У статті використано методичні підходи вітчизняних науковців, які розробляли різні аспекти оцінювання державної політики. На підставі опрацювання наукового доробку дослідників зазначено, що методичною основою оцінювання результативності державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва має бути визначення кількісних і якісних змін економічного розвитку підприємств, виявлення їх впливу на макроекономічне середовище, встановлення загальних суспільних трансформацій. Обстоюється думка, що під ефективністю державної підтримки малого та середнього підприємництва розуміємо ступінь та вартість досягнення на*

національному та міжнародному рівнях стратегічних цілей економічного розвитку та підвищення добробуту населення шляхом використання системи державних регуляторних заходів в економічній, політичній, екологічній та соціальній сферах. Запропоновано загальну структуру механізму оцінювання ефективності державної підтримки малого та середнього підприємництва. Обґрунтовано необхідність врахування масштабу впливу при оцінюванні економічної ефективності державної підтримки малого та середнього підприємництва. Здійснено розрахунок коефіцієнту реальної вартості для усунення інфляційної похибки в цінових показниках економічної діяльності підприємств в Україні та економічної ефективності державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні та Полтавській області. Розроблено методичний підхід щодо оцінювання соціальної ефективності державної підтримки малого та середнього бізнесу, а також за результатами опитування виявлені підприємницькі настрої представників малого та середнього бізнесу в Полтавському районі, 2021 р.

Ключові слова: державна підтримка, оцінювання, мале та середнє підприємництво, ефективність.

Summary. The article reflects the results of a study aimed at improving the methodology for evaluating state support for small and medium-sized enterprises in Ukraine. The article uses methodological approaches of domestic scientists who developed various aspects of state policy evaluation. On the basis of the study of the research work of the researchers, it is indicated that the methodological basis for evaluating the effectiveness of state support for the development of small and medium-sized enterprises should be the determination of quantitative and qualitative changes in the economic development of enterprises, the identification of their impact on the macroeconomic environment, and the establishment of general social transformations. It is argued that the effectiveness of state support

for small and medium-sized enterprises means the degree and cost of achieving strategic goals of economic development and improving the well-being of the population at the national and international levels through the use of the system of state regulatory measures in the economic, political, environmental and social spheres. The general structure of the mechanism for evaluating the effectiveness of state support for small and medium-sized enterprises is proposed. The need to take into account the scale of influence when evaluating the economic effectiveness of state support for small and medium-sized enterprises is substantiated. The calculation of the coefficient of real value was carried out to eliminate the inflationary error in the price indicators of the economic activity of enterprises in Ukraine and the economic effectiveness of state support for small and medium-sized businesses in Ukraine and the Poltava region. A methodical approach was developed to assess the social effectiveness of state support for small and medium-sized businesses, and the entrepreneurial attitudes of small and medium-sized business representatives in the Poltava district, 2021, were revealed based on the results of the survey.

Key words: *state support, evaluation, small and medium entrepreneurship, efficiency.*

Постановка проблеми. У теорії державного управління держава розглядається як суспільно-політичний інститут, який реалізує публічну владу через спеціалізований розгалужений і специфічний апарат регулювання суспільних відносин. Слід взяти до уваги, що забезпечуючи регулювання економічних відносин, держава також виступає і як економічний інститут, адже формує особливий економічний сектор діяльності, пов'язаний з виробництвом ряду суспільних благ стратегічного значення та функціонуванням державних монополій. Така дуальність державного впливу на економічні процеси, в першу чергу, на підприємництво, як основу ринкової економіки, суттєво впливає на умови

прояву ринкового механізму, зокрема на процеси виробництва, розподілу, обміну та споживання суспільних благ, суспільне відтворення та загальний рівень добробуту населення країни. З метою запобігання негативного впливу державного регулювання підприємницької діяльності на економіку спостерігаються спроби удосконалити процедури оцінювання державної політики, що дозволяє вносити зміни в механізми державного регулювання. Виходячи з цього питання методичного забезпечення оцінювання державної політики не втрачають своєї актуальності, а набувають нового значення, виходячи з умов функціонування економіки в різні періоди часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методичною основою оцінювання наслідків і результативності державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу має бути визначення кількісних і якісних змін економічного розвитку підприємств, виявлення їх впливу на макроекономічне середовище, встановлення загальних суспільних трансформацій, що відбуваються під впливом змін у підприємницькому середовищі малих і середніх підприємств. Дослідження, що стосуються виявлення різних аспектів впливу держави на підприємництво, зокрема мале та середнє, проводилися багатьма українськими науковцями. Зокрема Н. Гавриленко та Н. Гришина, досліджуючи ефективність програм державної підтримки малого бізнесу, обґрунтовують наявність «...прямої залежності між обсягом фінансування програм підтримки малого та середнього бізнесу та обсягом податкових відрахувань від даного сектору економіки» [1, с. 75]. Ю. Ольвінська при оцінці особливостей державного регулювання малого підприємництва звертає увагу на кількісні показники його розвитку: динаміку чисельності, зміну зайнятості у цій сфері, питому вагу у формуванні ВВП [2]. Звернемо увагу на висновок В. Русанюка, що «...способи оцінки ефективності державної підтримки малого підприємництва в аграрному секторі можна об'єднати в групи якісної та кількісної оцінки бюджетної, соціальної, економічної ефективності» [3, с.

124], який було враховано при розробленні авторських пропозицій. Також важливими є результати дослідження, отримані О. Чемерисом [4], М. Максимчуком [5], О. Роїком [6] та інш. Українськими дослідниками розроблена потужна теоретико-методична база щодо оцінювання впливу державної підтримки на розвиток підприємництва, але, враховуючи динамічність змін сучасних соціальних систем, питання державного управління розвитком підприємництва завжди визначатиме коло наукових інтересів учених.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розроблення пропозицій до методичного інструментарію оцінювання державної підтримки малого і середнього підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Порівнюючи різні підходи щодо оцінювання результативності державної підтримки підприємництва, вважаємо за доцільне здійснювати її на основі застосування комплексного підходу, який не лише дозволяє отримати уявлення про рівень державної підтримки, але й визначає кількісні та якісні зміни в підприємницькому середовищі. На рис. наведено загальну структуру розробленого методичного підходу щодо оцінювання державної підтримки малого і середнього підприємництва. Державна підтримка підприємницької діяльності створює впливи як безпосередньо на місцеве підприємницьке середовище, так і на економічні процеси на національному та міжнародному рівнях. Тому під ефективністю державної підтримки малого та середнього підприємництва розуміємо *ступінь та вартість досягнення на національному та міжнародному рівнях стратегічних цілей економічного розвитку та підвищення добробуту населення шляхом використання системи державних регуляторних заходів в економічній, політичній, екологічній та соціальній сферах.*

Виділені види ефективності (економічна, екологічна, соціальна та політична) обумовлюють і формування відповідної системи показників для

проведення оцінювання. Визначення економічної ефективності державного впливу на розвиток підприємництва ґрунтується на виявленні кількісних змін їх діяльності на мікро- та макрорівнях.

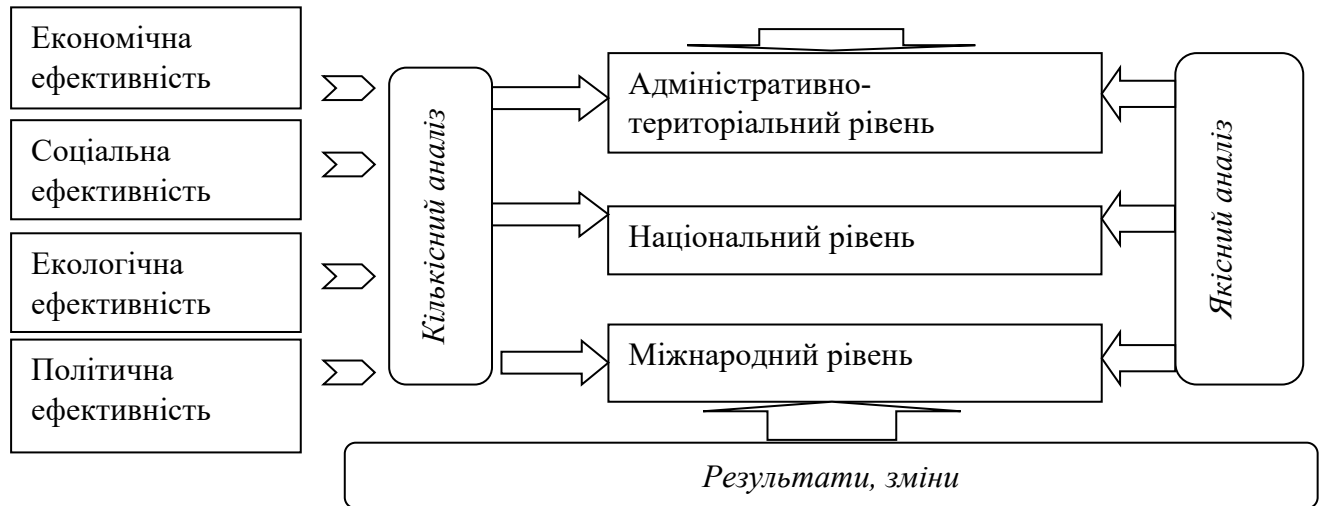

Рис. 1. Загальна структура механізму оцінювання ефективності державної підтримки малого та середнього підприємництва

Джерело: систематизовано автором

Макроекономічний аналіз змін в діяльності підприємств дозволяє визначати ефективність державного впливу з огляду на стан реалізації принципу економічного інтересу. Методичні підходи щодо розрахунку показників економічної ефективності державної політики підтримки підприємництва систематизовано в табл. 1, згідно з якими передбачається, що оцінювання може здійснюватися як на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць, так і на національному та міжнародному рівнях.

Важливою складовою методики оцінювання державного впливу є врахування змін, які спостерігаються в результаті проведення урядових заходів з підтримки, що передбачає використання методів порівняльного аналізу. Основними джерелами інформації для виявлення ефективності державної підтримки малого та середнього бізнесу є статистичну звітність підприємств, дані Державної служби статистики, а також аналітичні звіти міжнародних організацій.

Методи порівняльного аналізу, використання яких є досить поширеною практикою в процедурах оцінювання, мають ґрунтуватися на реальних показниках.

Таблиця 1

Врахування масштабу впливу при оцінюванні економічної ефективності державної підтримки малого та середнього бізнесу

Показники	Масштаб оцінювання		
	на кількість населення	на адміністративно-територіальну одиницю	у міжнародному порівнянні
Приріст кількості підприємств, од.	10 тисяч	місцева громада, район, область, країна	країни ЄС, світу
Приріст прибуткових підприємств, %	10 тисяч	місцева громада, район, область, країна	країни ЄС, світу
Зростання валової продукції, грошових од.	1 особа	місцева громада, район, область, країна	країни ЄС, світу
Збільшення находжень в держбюджет, грошових од.	1 особа	місцева громада, район, область, країна	країни ЄС, світу

Джерело: систематизовано автором

У разі порівняння значень, що мають цінову складову, для об'єктивізації даних необхідно усунути інфляційну похибку. З метою уникнення інфляційного викривлення вартісних показників ми пропонуємо використовувати кореляційний коефіцієнт реальної вартості, як загальну суму щорічних інфляційних індексних зростань, розрахований нами для 2022 року (в порівнянні з 2010 роком) – табл. 2. Згідно здійсненого розрахунку відповідний коефіцієнт складає у 2022 р. 2,572, що обумовлює необхідність коригування всіх цінових показників на цю величину. Цей методичний прийом дозволяє отримати більш реалістичну інформацію щодо динаміки економічних процесів, обумовленої реалізацією заходів державної підтримки підприємництва, якщо це стосується розмірів бюджетного фінансування чи економічних показників підприємницької діяльності.

Розрахунок коефіцієнту реальної вартості для усунення інфляційної похибки в цінових показниках економічної діяльності підприємств в Україні, 2022 р. до 2010 р.

Роки	Індекс щорічної інфляції, %	Індекс інфляційного приросту	Коефіцієнт реальної вартості
2010	109,1	0,091	1,091
2015	143,3	0,433	1,433
2018	109,8	0,098	1,098
2019	104,1	0,041	1,041
2020	105,0	0,050	1,050
2021	110,0	0,100	1,100
2022	126,6	0,266	1,266
Всього за період	1572,3	1,572	2,572

Джерело: розраховано автором на основі даних Міністерства фінансів України

Оцінюючи показники економічної ефективності державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні та Полтавській області за 2021 рік (передвоєнний), можемо констатувати позитивну, але слабо виражену динаміку розвитку підприємництва. За десять років по Україні індекс зростання кількості малих і середніх підприємств склав 1,01, а індекс виробництва валової продукції –1,47 (табл. 3).

По Полтавській області показники економічної ефективності державної підтримки є вищими у порівнянні з середніми даними по Україні. Отже, в цілому, державна підтримка малого і середнього підприємництва у довоєнний період мала позитивні результати, але вони були недостатніми для забезпечення більш динамічного розвитку підприємництва. Полтавська область демонструвала вищі, ніж по Україні, результати підприємницької діяльності і досягалося це переважно за рахунок зростання економічної активності, а не за рахунок кількісного зростання підприємств.

Таблиця 3

Економічна ефективність державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні та Полтавській області, 2021 р. до 2010 р.

Показники	Індексний приріст на 10 тис. осіб		Полтавська область	Україна
	Полтавська область	Україна		
Приріст кількості МСП	1,28	1,10	1,21	1,01
Приріст прибуткових МСП	1,29	1,26	1,29	1,26
Зростання реальної валової продукції МСП	1,59	1,62	1,52	1,47
Збільшення находжень в держбюджет	1,33	0,64	1,86	0,77

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України

Враховуючи значну соціальну роль підприємництва у формуванні умов життя населення, варто здійснювати оцінювання державної політики, виходячи з порівняння рівня соціального захисту та якості життя громадян (табл. 4).

Таблиця 4

Методичний підхід щодо оцінювання соціальної ефективності державної підтримки малого та середнього бізнесу

Показники	Масштаб оцінювання		
	на кількість населення	на адміністративно-територіальну одиницю	в міжнародному порівнянні
Приріст кількості зайнятого населення, осіб	10 тисяч	місцева громада, район, область, країна	країни ЄС, світу
Приріст доходів населення, %	1 особа	місцева громада, район, область, країна	країни ЄС, світу
Міграційний баланс, +/- осіб	по періодах	місцева громада, район, область, країна	країни ЄС, світу
Співвідношення смертності та народжуваності, осіб	по періодах	місцева громада, район, область, країна	країни ЄС, світу

Джерело: систематизовано автором

У процедурах оцінювання державної політики варто враховувати також настрої підприємців. Навіть у довоєнний період більшість підприємців обережно висловлювалися щодо подальшого розвитку власного бізнесу і не сподівалися на підтримку держави. Впевненими в подальшому розвитку бізнесу були лише 10% респондентів, мали стабільні умови діяльності – 8%, мали власні ресурси для зростання – лише 12% опитаних підприємців (табл. 5).

Таблиця 5

**Підприємницькі настрої, виявлені за результатами опитування
представників малого та середнього бізнесу в Полтавському районі,
2021 р.**

Підприємницькі настрої	Розподіл респондентів, од.		
	так	частково	ні
Впевнені в подальшому розвитку свого бізнесу	15	25	110
Мають стабільні умови діяльності	12	24	114
Мають ресурси для зростання бізнесу	18	31	101
Готові до інновацій	86	25	39
Можуть взяти кредит	10	12	128
Звертались до програм з надання грантів та отримання фінансування стартапів	7	17	126
Сподіваються на державну фінансову підтримку в кризу	10	22	118
Сподіваються на пільгові державні кредити	15	20	115
Розраховують на податкові пільги	23	25	102
Не мають проблем з податковими платежами	87	44	19
Отримували державну консалтингову допомогу	10	19	121

Джерело: опрацьовано автором на основі проведеного анкетування

Запропонований методичний підхід до виявлення соціальної ефективності державної підтримки малого та середнього підприємництва включає дві складові: аналіз соціальних наслідків державної підтримки та виявлення підприємницьких настроїв за результатами опитування, що дозволяє визначити суспільний результат проведених змін, настрої та атмосферу розвитку бізнесу на даній території.

Оцінювання екологічної ефективності державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва є фактором національної безпеки, здоров'я нації та збереження ресурсів країни. Воно ґрунтується на оцінці динаміки стану довкілля та виявлення рівня впливу держави на зміни екологічності економічної діяльності підприємців.

Дослідження політичної ефективності державної підтримки діяльності малих та середніх підприємств є одним із найбільш складних завдань в оцінюванні державної політики. У цьому контексті доцільним є визначення рівня політичної стабільності країни, ступеня урегульованості бізнесу, зокрема і виходячи з міркувань політичної доцільності. Також важливим є порівняння політики державної підтримки сегменту малого та середнього підприємництва з аналогічною політикою в інших країнах, виявлення місця країни в міжнародних рейтингах за легкістю ведення бізнесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи результати оцінювання державної підтримки малого та середнього підприємництва в Україні за уточненою нами методикою, відмітимо позитивні зрушення щодо економічної та політичної її ефективності. У той же час помітне погіршення показників соціальної та екологічної ефективності. Проведене дослідження усвідомлено стосується лише періоду до 2022 р., оскільки запровадження режиму воєнного стану на всій території держави у зв'язку з воєнною агресією Росії мало суттєвий негативний вплив на всю економіку України. Вимушене стиснення економічної діяльності через окупацію територій, масовані обстріли, блокування транспортних шляхів Росією поставило малий і середній бізнес у надзвичайно складне становище, що потребує проведення спеціальних досліджень, певною мірою конфіденційного характеру, оскільки отримані висновки можуть бути використані країною-агресором для подальшого тиску на економіку. Однак, навіть в умовах воєнного стану, державним органам влади доцільно

використовувати інструменти впливу на підприємництво, забезпечуючи збереження економічних, соціальних, екологічних та політичних напрямів взаємодії з бізнесом на всіх рівнях влади. З метою сприяння розвитку малого та середнього бізнесу й стабілізації економіки в цілому є потреба у стимулюванні підприємницьких інновацій, реалізації принципу збалансування економічної, соціальної, екологічної та політичної складових системи підприємництва, впливі на формування соціальної відповідальності бізнесу.

Література

1. Гавриленко Н. В., Гришина Н. В. Оцінка бюджетної ефективності програм підтримки малого бізнесу. *Економічні інновації*. 2014. № 57. С. 72-79.
2. Ольвінська Ю. О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 2. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=814> (дата звернення: 24.08.2023).
3. Русанюк В. В. Метрики показників ефективності державної підтримки малого підприємництва в аграрному секторі. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 117-127.
4. Чемерис О. Державна політика розвитку малого та середнього підприємництва в Україні у контексті результативності. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 3(52). Ч. 2. С. 234-250.
5. Максимчук М. В. Інструменти підтримки бізнесу в регіоні: проблеми формування та перспективи інституціоналізації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2018. Вип. 4(132). С. 33–38.
6. Роїк О. Р. Фінансові інструмент підтримки діяльності підприємств в умовах війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2023. Вип. 46. С. 67-71.

References

1. Ghavrylenko N. V., Ghryshyna N. V. Ocinka bjudzhetnoji efektyvnosti proghram pidtrymky malogho biznesu. *Ekonomichni innovaciji*. 2014. № 57. S. 72-79.
2. Oljvinsjka Ju. O. Osoblyvosti derzhavnogho reghuljuvannja malogho pidpryjemnyctva u krajinakh svitu. *Derzhavne upravlinnja: udoskonalennja ta rozvytok*. 2015. # 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=814> (date of access: 24.08.2023).
3. Rusanjuk V. V. Metryky pokaznykiv efektyvnosti derzhavnoji pidtrymky malogho pidpryjemnyctva v aghrarnomu sektori. *Ekonomika APK*. 2021. № 6. S. 117-127.
4. Chemerys O. Derzhavna polityka rozvytku malogho ta serednjogho pidpryjemnyctva v Ukrajinі u konteksti rezuljtatyvnosti. *Efektyvnistj derzhavnogho upravlinnja*. 2017. Vyp. 3(52). Ch. 2. S. 234-250.
5. Maksymchuk M. V. Instrumenty pidtrymky biznesu v reghioni: problemy formuvannja ta perspektyvy instytuczializaciji. *Socialjno-ekonomichni problemy suchasnogho periodu Ukrajinjy: zb. nauk. pr.* 2018. Vyp. 4(132). S. 33–38.
6. Rojik O. R. Finansovi instrument pidtrymky dijajlnosti pidpryjemstv v umovakh vijny v Ukrajinі. *Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho nacionaljnogho universytetu*. Serija: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove ghospodarstvo. 2023. Vyp. 46. S. 67-71.